

BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARNI KREATIV VA EVRISTIK QOBILIYATLARI ASOSIDA INNOVATSION FAOLIYATGA TAYYORLASH IMKONIYATLARI

Rustam XURRAMOV SAYFIDDINOVICH

Termiz davlat universiteti "Boshlang'ich ta'lim" kafedrası tayanch doktoranti.

Termiz, O'zbekiston

e-mail: rustamkhurramov@mail.ru

tel: 90 376 87 88

Annotatsiya

Mazkur maqola boshlang'ich sinf o'qituvchilarni kreativ va evristik qobiliyatlari asosida innovatsion faoliyatga tayyorlash imkoniyatlari, boshlang'ich sinf o'quvchilarining evristik fikrlashini rivojlantirishda samarali interfaol metod va vositalardan foydalanish va ta'lim sohasida qo'llanilishining ijobiy natijalari haqida ma'lumot berilgan. Shuningdek, maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida kreativ va evristik fikrlashni shakllantirishda to'g'ri tashkil etish va jahon tajribalarida samarali hisoblangan topshiriqlar berish sezilarli darajada natija berishi ilmiy asosda ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar: mantiqiy fikrlash, rivojlantirish, evristik qobiliyat, metodika, faoliyat, natija, qobiliyat.

Аннотация

В данной статье представлена информация о возможностях подготовки учителей начальных классов к инновационной деятельности на основе их творческих и эвристических способностей, использовании эффективных интерактивных методов и средств в развитии эвристического мышления учащихся младших классов, а также положительных результатах их применения в сфере образования. Также в статье на научной основе показано, что правильная организация и подача заданий, признанных в мировом опыте эффективными, имеют значительные результаты в формировании творческого и эвристического мышления учащихся младших классов.

Ключевые слова: *логическое мышление, развитие, эвристическая способность, методология, деятельность, результат, способность.*

Abstract

This article provides information about the possibilities of preparing elementary school teachers for innovative activities based on their creative and heuristic abilities, the use of effective interactive methods and tools in the development of heuristic thinking of elementary school students, and the positive results of their application in the field of education. Also, the article shows on a scientific basis that proper organization and giving tasks considered effective in world experiences have significant results in the formation of creative and heuristic thinking in elementary school students.

Keywords: *logical thinking, development, heuristic ability, methodology, activity, result, ability.*

Kirish. O'qituvchini kreativ qobiliyatlar asosida innovatsion faoliyatga tayyorlash tizimida milliy ustuvorliklarni ko'rib chiqish zarurligini belgilovchi omillar orasida uch guruhni ajratish mumkin.

Ta'limni modernizatsiyalash sabablaridan yana bir guruhi oliy ta'lim tizimidagi ijtimoiy-pedagogik o'zgarishlar bo'lib, u yangi ijtimoiy-texnologik inqilob tufayli yuzaga kelgan o'zgarishlar kontekstida yuz beradi. Zamonaviy ta'lim bir qator qiyinchiliklarga duch keladi, ulardan biri milliy ta'lim tizimlari innovatsion xarakterga ega bo'lishi va ularning o'qituvchilari innovatsion turmush tarziga tayyor bo'lishlari kerak.

Bunday sharoitda o'qituvchilarning madaniyat, jamiyat va ta'limdagi progressiv innovatsion o'zgarishlarni qabul qilishga tayyorligi alohida ahamiyat kasb etadi. Yuksak ijodiy salohiyatli ustozgina jadal rivojlanayotgan jamiyatda muvaffaqiyatli va samarali hayotga qodir insonni tarbiyalay oladi.

Tahlil va natijalar. Hozirgi kunda ta'lim muassasalarining ko'plab o'quv jamoalari mahalliy va xorijiy ta'lim texnologiyalarini faol sinovdan o'tkazmoqda. Shu sababli o'qituvchi kasbiy mahoratining muhim tarkibiy qismi yangi pedagogik texnologiyalar samaradorligini baholashga tayyorlikdir. Zamonaviy o'qituvchi taklif etilayotgan yangi texnologiyalar muayyan ta'lim muassasasining ehtiyojlari va imkoniyatlariga mos kelishini aniqlay olishi kerak.

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarni ijodiy yondashuv asosida innovatsion faoliyatga yo'naltirish muammosining ayrim jihatlari rossiyalik tadqiqotchi-olimlar A. Boyko, A. Aleksyuk tomonidan, pedagogik faoliyatga tayyorlikning shaxsiy yondashuvi nazariy o'rganilishi, o'qituvchilar iste'dodli yosh avlodini samarali tarbiyalashning integrativ sifatlari V. Bondar, S. Goncharenko, V.I.Yevdokimov, L. Kadchenko, V. Kovalev, A.

Lipenko, O.R. Penkova, B.V.Shcherbina, Slastenin va boshqa bir qator olimlar ishlarida yoritilgan.

Biroq aytib o‘tilgan ishlarda boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarni innovatsion kasbiy faoliyatga tayyorlashning faqat muayyan masalalari ko‘rib chiqiladi.

Ko‘rib chiqilayotgan muammoning dolzarbligi asosida shuni aytish mumkinki, boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarning ijodiy yondashuvlar asosida innovatsion faoliyatining nazariy hamda uslubiy tomonlari etarli darajada rivojlanmaganligi, shuningdek, zamonaviy o‘qitish tizimini takomillashtirish zarurati bilan bog‘liq.

O‘rganilayotgan muammoning murakkabligi va serqirraligini hisobga olgan holda ushbu g‘oyani faqat kreativ qobiliyat doirasida quyidagi nazariy tavsiyalar orqali amalga oshirish mumkin:

1. O‘qituvchining innovatsion faoliyatga tayyorligi uning integrativ sifati bo‘lib, u barcha tarkibiy komponentlar, xususiyatlar, bog‘lanishlar va munosabatlarning dialektik birligida namoyon bo‘ladi.

2. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarning innovatsion faoliyatga tayyorligini shakllantirish tizimini pedagogik ta‘lim muassasalarida o‘qituvchilarni ta‘lim yangiliklarining subyektlari sifatida shakllantirishga qaratilgan umumiy pedagogik tayyorgarlikning quyi tizimi deb qarash mantiqan to‘g‘ri.

3. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarni innovatsion faoliyatga tayyorlash jarayoni texnologik yondashuv sharoitida amalga oshirilsa samarali bo‘ladi.

4. Ijodiy yondashuvlar asosida pedagoglarni innovatsion faoliyatga tayyorgarligini rivojlantirish texnologiyasining konseptual asoslari o‘qituvchilarning kasbiy, pedagogik tayyorgarligiga innovatsion hamda shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvning asosiy qoidalari hisoblanadi.

5. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarning innovatsion kasbiy faoliyatga tayyorligini shakllantirish texnologiyasi pedagogika oliy o‘quv yurtlarida ularning umumiy pedagogik tayyorgarligi sharoitida kasbiy faoliyatning yaxlitligi, individual yondashuvi va bosqichma-bosqich rivojlanish tamoyillariga muvofiq amalga oshirilishi lozim. Bunga boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarni innovatsion tayyorlashni individuallashtirish, undagi o‘zaro bog‘liq bosqichlar siklini ajratish, ularning har biri aniq maqsadga va mos mazmunga, ish usul va shakllariga ega bo‘lish orqali erishiladi.

Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarni innovatsion faoliyatga tayyorlash jarayoni zamonaviy texnologiyalarni ishlab chiqish va amalga oshirish orqali ta‘lim jarayoniga maqbul integratsiyalashgan tizim vazifasini bajarishi lozim.

Boshlang'ich sinf o'qituvchi va talabalar o'rtasidagi hamkorlikning subyektiv xarakteri, o'qitish jarayonini individuallashtirish, boshlang'ich sinf o'qituvchilarning tanqidiy, kreativ tafakkuri hamda dunyoqarashini, ijodiy kasbiy tafakkurini shakllantirish uchun shart-sharoitlar yaratish hamda interfaol pedagogik texnologiyalardan qo'llash orqali erishish mumkin.

Yangi ijtimoiy-madaniy tartibni qondirish uchun zamonaviy o'qituvchi innovatsion faoliyatga tayyor bo'lishi kerak. Shu bilan birga, mutaxassislarning fikricha, innovatsion o'quv faoliyati sub'ektlarini tayyorlashni tashkil etish tub o'zgarishlar darajasiga qarab o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lishi lozim.

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarni ta'lim innovatsiyalarini joriy etishga tayyorlashning asosiy qoidalari maqsadli yondashuv asosida va ta'lim muassasasini innovatsion rivojlantirish dasturini ishlab chiqish va amalga oshirish usullarini o'zlashtirishga qaratilgan bo'lsa, samarali bo'ladi.

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarni ta'lim yangiliklarini tanlashga tayyorlash va amaliyotga joriy qilish aniqlangan muammolarni hal etishga imkon beradi, ularning tanqidiy tafakkurini shakllantirishni ta'minlaydi. Boshlang'ich sinf o'qituvchilarning o'quv innovatsiyalarini joriy etish jarayonini quyidagicha rejalashtirish kerak:

- oliygohlarda ta'limni innovatsion rivojlantirish konsepsiyasini ishlab chiqish;
- oliy ta'lim muassasasi amaliyotida o'qitishning zamonaviy texnologiyalarini joriy etishning strategik rejasini ishlab chiqish;
- o'qitish jarayonini amalga oshirish chora-tadbirlarini ishlab chiqish.

O'qituvchi innovatsion faoliyatining an'anaviy faoliyatdan asosiy farqi har qanday, hatto kutilmagan vaziyatga tayyor bo'lishi, moslasha olishi, talaba shaxsining salohiyatini har tomonlama rivojlantirish uchun tegishli shart-sharoitlar yaratishdadir. O'qituvchining o'quv faoliyatidagi yangiligi ma'lum innovatsiyalarni amaliyotda qo'llash ma'nosini qanchalik tushunishi, ularni qo'llashdan oldin izlanishi, to'g'ri tanlovni amalga oshirishi lozim.

Tadqiqot davomida tahlil qilingan adabiyotlarda innovatsion faoliyatning quyidagi ko'rsatkichlarini ta'kidlab o'tish lozim:

– oliy ta'lim muassasasida ta'lim mazmunini, o'qitish uslubiyotlari va shakllarini yangilash, o'z-o'zini nazorat qilish, tahlil qilish va ularning faoliyatini baholash, hamkorlikda o'qitish faoliyati va boshqalar;

- o'quv jarayoni samaradorligini baholashda yakuniy natijalarning rejalashtirilganlarga mosligini taqqoslash. Amaliy ishlar innovatsion faoliyat mezonlari, ko'rsatkichlarini baholash va o'qituvchining innovatsion salohiyati uchun rag'batni

shakllantirishda eng katta qiyinchilikni namoyon etadi. Mezonlar hukm chiqarish vositasi bo'lib, uning asosiga baho beriladigan xususiyatdir.

O'qituvchining innovatsion faoliyatini baholash mezonlari ta'lim jarayoni samaradorligining muayyan sharti sifatida xizmat qiladi. Ta'lim-tarbiya jarayonida innovatsiyalarni qo'llash o'qitish jarayonining faoliyat ko'rsatishi va rivojlanishi davomida noan'anaviy vaziyatlar jarayonidagi muammolarni hal etish usuli sifatida qaraladi. Baholash mezonlari innovatsion o'zgarishlarni tashkiliy darajadan mazmun darajasiga o'tkazishga, ya'ni innovatsion texnologiyalarga yangi sifatlarga ega bo'lish, ularning mohiyatini o'zgartirishga yordam beradi[1-13].

Innovatsion pedagogik faoliyat tushunchasi o'qish va ta'limni tashkil etishga yangicha yondashuv demakdir. Bu, birinchi navbatda, talabalar va o'qituvchilar o'rtasidagi o'zaro samarali hamkorlikning yangi usullaridan foydalanish, ko'zlangan natijalarga erishishga olib keladi, innovatsion ta'lim yangi g'oyalarni qidirish va qo'llashni o'z ichiga oladi, o'qituvchi yangi usullarni ishlab chiqadi, amalga oshiradi hamda echimlarni mustaqil tanlaydi. Oliy ta'lim muassasalarida innovatsion ta'lim muhitini yaratish quyidagicha amalga oshiriladi:

1-rasm. Innovatsion ta'lim muhitini yaratish sxemasi.

Motivatsiya – yangiliklarning kiritilishi bilan bir qatorda ularni rag'batlantirishga erishish: jamiyatda tan olish, moliyaviy rag'batlantirish va ishda o'z-o'zini anglash ehtiyoji, o'z ishidan foyda olishga intilish kabi ichki motivlardir.

Kreativlik – bu komponent o'qituvchining yangi g'oyalarni yaratish va amalga oshirish qobiliyatini anglatadi. Kreativlikning rivojlanishi loyihalarni yaratishdagi taqlidiy

faoliyatdan real ijodga o'tadi, buning natijasida o'qituvchi tomonidan ta'lim va tarbiyaning yangi metodi yaratiladi.

Texnologiya – bu komponent axborotni qidirish va mavjud yangiliklar bilan tanishish, ularga erishish uchun maqsad va vositalarni belgilash, asosiy g'oyalarni ishlab chiqish, ularni amalga oshirish va monitoring qilish, boshqacha aytganda, bajarilgan ishning ijobiy va salbiy xususiyatlarini baholashga qaratilgan tahlilni o'z ichiga oladi.

Ta'lim yangiliklarining quyidagicha turlari mavjud:

- milliy va umumbashariy;
- ta'limda mavjud metodikalarning modifikatsiyasiga asoslangan birlashtirilgan (eski va yangi) va butunlay yangi;
- loyiha asosida tashkil etiladigan modulli, tabaqalashtirilgan, rivojlangan ta'lim, shuningdek, zamonaviy texnologiyalardan foydalangan metodikaga yo'naltirilgan.

Mafkuraviy yangiliklardan tashqari innovatsion faoliyatning barcha turlari ikkinchi darajali bo'lib, ular vaqtni taqozo etadi va ta'lim muassasalarining yangi o'quv imkoniyatlariga intilishidan kelib chiqadi.

Innovatsion faoliyatni rivojlantirish tamoyilini amalga oshirishning zarur shartlaridan biri o'qituvchilarning innovatsion faoliyatini rag'batlantiruvchi chora-tadbirlar majmuidir. Ushbu chora-tadbirlarning mazmunini quyidagicha belgilash mumkin:

№	Rag'batlantirish turi	Amalga oshirish mexanizmi
1	Moddiy rag'batlantirish	Innovatsion faoliyatni moddiy qo'llab-quvvatlash, uni joriy etishni moddiy rag'batlantirish;
2	Ma'naviy rag'batlantirish	Innovatsion faoliyatda ko'rsatilgan muammolarni jamoatchilik tomonidan tan olinishi; o'zaro hamkorlikda pedagogik-kasbiy jarayonda faoliyat yuritadigan ijodkor sifatida o'zini anglash imkoniyati;
3	Kasbiy rag'batlantirish	Ta'lim dasturlari doirasida o'qitish imkoniyati, ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarga faol qatnashish, innovatsion faoliyatga alohida e'tibor qaratish.

2-rasm. Innovatsion faoliyatini rag'batlantiruvchi chora-tadbirlar.

Innovatsion faoliyatni boshqarish bo'yicha ishlarning muhim yo'nalishlaridan biri o'qituvchilarga alohida yo'naltirilgan yordam ko'rsatish va ijodiy ishlarni tashkil etishning tipik muammolarini hal etishda jamoalarga ko'maklashish. Bu muammolar orasida asosiylarini aniqlab, ularni hal qilish yo'llarini belgilab olish zarur. Odatda, innovatsiyalar yangicha mazmunga ega bo'lgan g'oya tug'ilganda, an'anaviy muammoni yangicha hal etishga urinishlar natijasida, faktlar to'plash va tushunish jarayonining uzoq davom etishi natijasida paydo bo'ladi, uning ishtirokchilarini rag'batlantirish va ijodiy pozitsiyasidan o'zgartirishni o'z ichiga oladi.

Oliy ta'lim jarayonida innovatsiyalar faoliyat reproduktiv va muammoli yo'nalishga mos keladigan ikkita asosiy turga bo'linadi:

1. Innovatsiyalar ta'lim jarayonini o'zgartiruvchi, uning an'anaviy reproduktiv yo'nalishi doirasida kafolatlangan natijalarga erishishga qaratilgan modernizatsiyalardir.

2. Ta'limda innovatsiyalar - jarayonni o'zgartiruvchi, tadqiqot xususiyatini ta'minlashga, o'quv-bilish faoliyatini tashkil etishga qaratilgan o'zgarishlardir.

Olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'qituvchining pedagogik faoliyatini amalga oshirish jarayonini samarali ta'minlash uchun o'qituvchi-mutaxassis sifatida, o'qituvchi-pedagog sifatida, o'qituvchi-tadqiqotchi sifatida va nihoyat, o'qituvchi-innovator sifatida kamida quyidagi ikki asosiy omilga tayanishi zarur:

1) O'qituvchining innovatsion faoliyatga psixologik tayyorligi va reflektiv-analitik va faoliyatli-amaliy tartibdagi ko'nikma va malakalarni egallaganligi.

2) Uzluksiz kasbiy o'sishga intilishda mutaxassis-o'qituvchi sifatida uni qo'llab-quvvatlash vazifalariga kasbiy ta'limning barcha shakllarini qayta yo'naltirish, o'qituvchining muntazam malakasini oshirish.

O'qituvchining o'quv faoliyatida erishgan yutuqlari insonni sezilarli darajada rivojlantiruvchi omildir. Innovatsion faoliyat bilan shug'ullanish, innovatsion faoliyatni rivojlantirish, muhim, yangi, e'tiborga loyiq narsalarni yaratish jarayonida o'qituvchining o'zi o'sadi, chunki inson ijodiy faoliyat jarayonida o'sishi eng muhim holat sanaladi.

Xulosa. Boshqacha aytganda, o'qituvchi tomonidan bajariladigan faoliyat qanchalik oddiy va bir xil bo'lsa, uning faoliyatining namoyon bo'lish sohasi shunchalik kichik bo'ladi, uning shaxsi shunchalik kam rivojlangan bo'ladi. Zero, butun umri davomida aqliy qobiliyatni ishga solishi natijasida kreativ jarayonlarni bajarish evaziga o'zi ham rivojlanib, faoliyati takomillashib boradi.

ADABIYOTLAR:

14. Педагогика. Энциклопедия. III жилд. жамоа// Тошкент: «Ўзбекистонмиллий энциклопедияси» Давлат илмий нашриёти, 2017. – 400б.

15.Выготский Л.С. Педагогическая психология. – М.: Педагогика,1991. 479с.

16. Jumaeva, H. (2020). Some Shapes of Spiritual Attack, Its Influences and Outcomes for Educating the Youth. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol*, 8(2).
17. Djumayeva, H. M. (2021). DEVELOPING THE PEDAGOGICAL MECHANISM OF PREVENTING STUDENTS FROM INTERNAL THREATS. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(10), 331-338.
18. Джумаева, Х. М. (2018). ГЛОБОЛЛАШУВ ДАВРИДА, ЁШЛАРНИ МАЪНАВИЙ ТАҲДИДЛАРДАН ҲИМОЯ ҚИЛИШ ОМИЛЛАРИ. *Интернаука*, (46-2), 70-71.
19. Djumayeva, H., & Turayev, A. (2022). METHODOLOGY OF COMBINATORY PROBLEMS SOLVING IN THE TIMSS INTERNATIONAL ASSESSMENT PROGRAM IN PRIMARY CLASS MATHEMATICS LESSONS. *Eurasian Journal of Academic Research*, 2(12), 1224-1228.
20. Muhammadjonovna, J. H. (2020). MODEL OF PROTECTION OF STUDENTS FROM INTERNAL THREATS AND ITS MAIN COMPONENTS. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol*, 8(12).
21. Салохитдинова, Н. (2021). Development prospects of primary education integration (on the example of exact and natural sciences). *Общество и инновации*, 2(7/S), 221-225.
22. Салохитдинова, Н. (2022). Aniq va tabiiy fanlar tushunchalarining integratsiyasi (Aniq va tabiiy fanlar misolida). *Современные тенденции инновационного развития науки и образования в глобальном мире*, 1(3), 368-371.
23. Salohiddinova, N. (2022). INTEGRATION OF EXACT AND NATURAL SCIENCES CONCEPTS (On the example of exact and natural sciences). *Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning (EJEDL)*, 3(11), 158-165.
24. Салохитдинова, Н. (2021). Перспективы развития интеграции начального образования (на примере точных и естественных наук). *Общество и инновации*, 2(7/S), 221-225.
25. Salokhitdinova, N. M. (2021). Current state of science integration in primary education. *Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR)*, 10(3), 533-537.
26. Muxlisa, E., & Oysuluv, U. (2022). MAQOL VA MATALLARNING CHOG'ISHTIRMA TADQIQI. *IJTIMOYIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIIY JURNALI*, 2(2), 102-107.